

УДК 739. 2:671.2(477)''19/20''

Барбалат Олександра Володимирівна

викладачка ювелірного мистецтва
кафедри образотворчого мистецтва, аспірантка,
Київський університет ім. Бориса Грінченка
(Київ, Україна)
alexandrabarbalats@gmail.com

Oleksandra V. Barbalat

teacher of jewelry art,
Department of Arts,
postgraduate,
Borys Grinchenko Kyiv University
(Kyiv, Ukraine)

**СТАРОВИННА ТЕХНІКА ГАРЯЧОЇ ЕМАЛІ
В УМОВАХ ІНТЕНСИФІКАЦІЇ ВИРОБНИЦТВА ЮВЕЛІРНИХ ПРИКРАС У ТВОРЧОСТІ СУЧАСНОГО
МАЙСТРА РОІНІ ХУЦИДЗЕ**

**OLD TECHNOLOGY OF HOT ENAMEL IN THE CONDITIONS OF INTENSIFICATION OF JEWELRY
PRODUCTION IN THE WORK OF CONTEMPORARY ARTIST ROINI KHUTSIDZE**

Анотація

У статті досліджено особливості взаємодії передових методів та досягнень науково-технічного прогресу, які нині панують у ювелірній галузі, зі старовинною технологією гарячої емалі. На прикладі творчості сучасного емальєра Роїні Хуцидзе описано основні методи та прийоми роботи, що сприяють збереженню, вдосконаленню та подальшому розвитку старовинної техніки гарячої емалі в умовах інтенсифікації виробництва ювелірних прикрас. У розвідці охарактеризовано та опубліковано основні твори майстра-емальєра, виконані з використанням новітніх ювелірних технологій, які гармонійно поєднуються з відомою здавна технікою гарячої емалі. Результатом цієї взаємодії стало не лише підвищення продуктивності праці, а й економія сировини та матеріалів для підвищення ефективності виробництва.

Ключові слова: техніка гарячої емалі, візантійська емаль, мінанкарі, 3D-моделювання ювелірних виробів, лазерна різка металу, сучасне ювелірне мистецтво.

Abstract

The article investigates the interaction of advanced methods and achievements of scientific and technological progress in jewelry with an old technologies of hot enamel. The basic methods and techniques of work that contribute to the preservation, improvement and further development of the old hot enamel technology in the conditions of intensification of jewelry production are considered on the example of creativity of modern artist Roini Khutsidze. The main works of the master made according to the latest technologies used in the jewelry industry and in harmony with the old technique of hot enamel are characterized and published. The result of this interaction is not only the growth of labour productivity, but also the saving of raw materials to increase production efficiency.

Key words: hot enamel technique, Byzantine enamel, minankari, 3D modeling, laser metal cutting, contemporary jewelry.

*Отже, від народження ми вже є тими, ким бажаємо стати.
Наслідком нашого прагнення є дія, що формує характер,
який творить долю, народжуючи можливе майбутнє.
Р. Х. Блум. Книга рун*

*Навчити емальєрному ремеслу можна будь-кого,
в давнину підмайстрами ставали з 14 років.
Для знайомства з технікою достатньо і двох місяців.
Щоб стати професіоналом, потрібно багато років,
а справжнім художником народжуються¹.
Р. Д. Хуцидзе*

Роїні Джемалович Хуцидзе народився в 1968 р. в м. Руставі, розташованому в мальовничому регіоні Грузії. Ці землі у XII ст. перебували під впливом першої середньовічної християнської імперії – Візантії, культурний та художній спадок якої важко переоцінити². З рукописних джерел відомо, що техніка візантійської перетинчастої емалі поширилася у Грузії бл. XII ст.,

1 Архів Барбалат О. В. Інтерв'ю науково-дослідного проекту "Золотий Гамаюн" з Хуцидзе Р. Д. Записано 10.08.2019 у м. Одесі, вул. Приморська, 6, Виставковий центр одеського морвокзалу, стенд компанії "Родоніт" у межах виставки "Ювелірний Салон".

2 Херрин Дж. Византия. Удивительная жизнь средневековой империи / Пер. с англ. Л. А. Игоревского. – Москва: Центрполиграф,

набувши там неабиякої популярності. В художньому музеї у Тбілісі зберігається найвідоміший твір середньовічного грузинського емальєрного ювелірного мистецтва, який дуже вразив Р. Хуцидзе в дитинстві – Хахульський триптих³ (рис. 1).

Техніка гарячого емальювання була невід’ємною складовою візантійського та киеворуського золотарства. Як у давнину, так і нині емальєрні традиції успадковують та опановують лише одиниці серед майстрів, що свідчить про складність процесу. Найчастіше техніку гарячої емалі використовують у ювелірній справі та в оздобленні утилітарно-сакральних виробів. Складний та кропіткий процес роботи з емалевим виробом потребує значних творчих зусиль, спеціальних знань та навичок. Неодноразовий випал виробу в муфельній печі за температури від 600 до 860°C дозволяє протягом століть зберігати яскравість та чистоту кольорів емалей. Про це свідчать вироби майстрів Візантії та Київської Русі, які збереглися до наших днів⁴.

Як вже зазначалося, дивовижна техніка гарячої емалі приваблювала майбутнього художника-майстра своєю неповторною красою ще в дитинстві. Любов до малювання передалася юнакові від його дідуся, який займався художньою обробкою каменю, що потребувала значних художніх навичок. У 1985–1990 рр. Роїні навчався в художньому училищі ім. М. Тоїдзе у Тбілісі, з 1996 р. працював ювеліром у майстерні відомого одеського ювеліра Ю. Гершкового⁵, де робив перші кроки в опануванні базових ювелірних технік. У ті часи в Одесі працювали видатні ювеліри України Л. Косигін та С. Мацюк⁶, чий блискучі експерименти з емальми вплинули на подальший творчий шлях Р. Хуцидзе.

З 1998 р. у Грузії почався т. зв. “емальєвий бум”: у складні дев’яності роки минулого століття забуті ювелірні техніки були відроджені і набули неабиякої популярності. Масове звернення майстрів (разом із маркетологами) до майже втраченої техніки викликало зацікавлення та попит шанувальників ювелірного мистецтва, зокрема, за межами країни. Це був потужний початок відродження мінанкарі⁷ – техніки, яку можна вважати спадкоємицею візантійської перетинчастої емалі та яка вважається найскладнішою з-поміж інших. Мінанкарі передбачає відтворення малюнка за допомогою накладання золотого, срібного, мідного або іншого дроту на металеву основу, а також кропіткий процес його фіксації. Після накладання на малюнок емалевих сумішей та неодноразового випалу в муфельній печі виріб додатково обробляється⁸.

Емальєрна справа ознаменувала новий етап у творчості Р. Хуцидзе, який на поч. 2000 р. створив власну майстерню “Родоніт”. Саме сюди у 2014 р. ювелір запросив на роботу майстрів мінанкарі із Грузії, які почали виготовляти сакральні вироби за візантійськими канонами перетинчастої емалевої ікони (рис. 2). На українському ринку, для якого звичнішими були монохромні рельєфні гравійовані вироби, попит на кольорові перетинчасті емалі сакральної тематики виявився досить малим як для комерційної діяльності (рис. 3). Майстерні довелося перепрофілювати на виробництво прикрас зі сподіваннями на те, що із цими виробами “Родоніт” знайде власну нішу на ринку ювелірної продукції.

Коли у 2014 р. виробники мінанкарі увійшли на український ринок, Р. Хуцидзе зрозумів, що конкурує із Грузією, адже стилістика та художні особливості виробів майстерні “Родоніт” не відрізнялися від грузинських прикрас мінанкарі, які все частіше з’являлися в українських ювелірних вітринах. Почався пошук індивідуального стилю: які саме художньо-технологічні процеси здатні зробити витратну та складну техніку гарячої емалі доступнішою для тиражування за умови збереження ексклюзивності виробів? Адже з теорії та практики емалевої справи відомо, що копіювання виробу в означеній техніці неможливе⁹.

З 2015 р. Р. Хуцидзе полишив роботу в техніці мінанкарі та почав розвивати техніку вітражної емалі, упроваджуючи у її виробництво новітні на той час технології, завдяки яким стало можливим тиражування виробів (рис. 3). Лазерне різання¹⁰ листового срібла відповідної проби для роботи із транспарентною¹¹ гарячою емаллю дозволяє створювати безліч мереживних орнаментальних основ. Емальювання віконець кожного екземпляра виконується вручну. Такий виріб неможливо повторити. Отже, старовинний спосіб пропилювання мереживної основи вручну лобзиком нині замінили лазерною різкою, що дозволило значно зменшити витрати на створення основи під вітражну емаль та поліпшити якість самої деталі. Завдяки чіткості машинного виконання, напівпрозорості та яскравій грі на світлі гарячої емалі геометричні моделі майстерні “Родоніт” набули популярності серед споживачів (рис. 4).

Наступним кроком у виробництві майстерні стала сучасна технологія 3D-моделювання та друку майбутньої майстер-моделі під вітражну гарячу емаль на 3D-принтері. По моделі, створеній за допомогою машин для подальшого виплавлення,

2018. – С. 9.

3 Оклад Хахульської ікони Божої Матері VIII–XII ст. (116×95 см), що містить 115 емалевих пластинок, див.: Хахули триптих / [Электронный ресурс]: Wikipedia. – Режим доступа: https://en.wikipedia.org/wiki/Khakhuli_triptych (дата обращения: 25.12.2019). – Название с экрана

4 Барбалат О. В. Мистецтво, народжене вогнем: старовинна техніка гарячої емалі на теренах сучасної України // Культурні та мистецькі студії XXI століття: науково-практичне партнерство. Матеріали міжнародного симпозіуму (6 червня 2019 р.) / Міністерство культури України; Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв. – Київ: НАКККіМ, 2019. – С. 120.

5 Гершков Юрій – майстер-ювелір ТОВ “Одеський торговий дім Фаберже”.

6 Пасічник Л. В. Ювелірне мистецтво України XX–XXI століть / НАН України, ІМФЕ ім. М. Т.Рильського. – Київ: Наукова думка, 2017. – 302 с.

7 Мінанкарі, або перетинчаста емаль – популярна у Грузії ювелірна техніка, яка завдяки зусиллям митців і маркетологів у останні роки стала потужним брендом.

8 Барбалат О. В. Вказ. праця. – С. 120.

9 Емельянов А. Ю. История художественного эмалирования – горячая эмаль / [Электронный ресурс]: afgan-bazar.ru. Украшения Востока. Трайбл украшения и фурнитура для бижутерии. Горячая эмаль. – Режим доступа: <http://afgan-bazar.ru/node/606> (дата обращения: 03.01.2020). – Название с экрана.

10 Лазерне різання металів (англ. laser cutting) – технологія термічного розрізання та розкроювання матеріалів, при якій джерелом енергії є лазер високої потужності.

11 Транспарентна (прозора або напівпрозора) емаль (transparent – з лат. прозорий або напівпрозорий) використовується, зокрема, для виробів у техніці вітражної емалі.

методом лиття виготовляється тираж виробів, що поєднують новітні технології 3D-моделювання та старовинні техніки віконного емалювання моделей, виконаних у техніці литва (рис. 5).

Технологія 3D-моделювання ювелірних виробів також дозволяє створювати для майбутнього лиття моделі, що імітують технологію перетинчастої та виїмчастої емалі. Заглиблення та перетинки під гарячу емаль у майстер-моделях, що створюються для подальшого тиражування, створюються у програмах RINO, MATRIX, BLENDER тощо. Означений процес дозволяє значно зменшити витрати на створення майстер-моделі й отримати при цьому тираж самобутніх нестандартних виробів (рис. 6).

Р. Хуцидзе використовує традиційні техніки виготовлення фініфті¹², перетинчастої, виїмчастої та класичної віконної гарячої емалі лише в авторських роботах. Його роботи здобули низку перемог у різних конкурсах: у 2015 р. виконана в техніці фініфті картина “Сніговий кінь” – у номінації “Краща інтер’єрна прикраса” на Всеукраїнському конкурсі, який щорічно проводиться в м. Одесі в межах виставки “Ювелірний Салон”; художній твір у техніці перетинчастої гарячої емалі “Ті, що біжать у пісках” – у номінації означеного конкурсу 2017 р.; перстень “Сузір’я квітки” (рис. 7), виконаний у техніці емальованого литва opakовими¹³ матеріалами, – у номінації “Краща прикраса зі срібла” Всеукраїнського конкурсу 2018 р. Розгляньмо детальніше символіку цієї каблучки. Число десять, що складається із цифр один та нуль, символізує любов до Бога та ближнього, силу та єдність Всесвіту. Існує думка, що число десять – Божественне творіння, виражене двома протилежними початками: чоловічим і жіночим, світлом і темрявою, землею та небом. Також це число символізує дух і матерію або мить, у яку з небуття космічного хаосу, нуля народжується життя – одиниця¹⁴. Квітка, що має десять пелюсток, уособлює мить створення Богом Світу з нуля, а завдяки одиниці – й усе живе¹⁵.

Окремої уваги заслуговує технологія виконання означеної роботи, зокрема, складність процесу емалювання литого срібла opakовими емалью, поєднаними із транспарентними. Кольори, які використовує майстер, мають різні температури випалу, деякі з них межують із температурою плавлення срібла. Це означає, що виріб щонайменше п’ять разів випалювався в муфельній печі при температурах від 650 до 900°C, на певних етапах ризикуючи “піти у небуття”... Тож постійний експеримент із матеріалом сприяє набуттю кожним ювеліром-емальєром секретів власної майстерності.

Р. Хуцидзе – переможець багатьох міжнародних та всеукраїнських ювелірних конкурсів; понад 20 його учнів опановують технологію емалювання металу. Дипломна робота в техніці перетинчастої гарячої емалі “Колхіда”, автором якої є дочка Р. Хуцидзе – Аліна, отримала відзнаку науково-дослідного проекту “Золотий Гамаюн”¹⁶ за відродження та популяризацію візантійсько-києворуських золотарських традицій у сучасному ювелірному мистецтві України¹⁷.

Творчість Роїни Хуцидзе має суттєвий вплив на формування художньо-стилістичних особливостей дизайну ювелірних виробів України поч. ХХІ ст.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Архів Барбалат О. В. Інтерв’ю науково-дослідного проекту “Золотий Гамаюн” з Хуцидзе Р. Д. Записано 10.08.2019 у м. Одесі, вул. Приморська, 6, Виставковий центр одеського морвокзалу, стенд компанії “Родоніт” у межах виставки “Ювелірний Салон”.

2. Барбалат О. В. Мистецтво, народжене вогнем: старовинна техніка гарячої емалі на теренах сучасної України // Культурні та мистецькі студії ХХІ століття: науково-практичне партнерство. Матеріали міжнародного симпозіуму (6 червня 2019 р.) / Міністерство культури України; Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв. – Київ: НАКККіМ, 2019. – С. 120–123.

3. В Одессе нашли настоящие жемчужины. 09 августа 2019 / [Электронный ресурс]: Информационно-аналитический портал “Ювелирное Обозрение”. Режим доступа: j-g.ru/news/sobytiya.html?list_page=8 (дата обращения: 25.12.2019). – Название с экрана.

4. Егзаров А. Иллюстрированная энциклопедия знаков и символов. – Москва: Астрель, 2003. – 723 с.: ил.

5. Емельянов А. Ю. История художественного эмалирования – горячая эмаль / [Электронный ресурс]: afgan-bazar.ru. Украшения Востока. Трайбл украшения и фурнитура для бижутерии. Горячая эмаль. – Режим доступа: http://afgan-bazar.ru/pode/606 (дата обращения: 03.01.2020). – Название с экрана.

6. Неаполитанский С. М., Матвеев С. А. Сакральная геометрия. – Санкт-Петербург: Издательство Института метафизики, 2006. – 632 с.: ил.

7. Пасічник Л. В. Ювелірне мистецтво України ХХ–ХХІ століть / НАН України, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. – Київ: Наукова думка, 2017. – 302 с.

8. Скурлов В. В., Сапфировна Н. Н. Капитул Орденов Мемориального фонда К. Фаберже. Проект “Україна та Фаберже”.

12 Фініфть – (давньоруськ. финипть, химипеть; грецьк. χρυσήν, χρυσήω – змішувати) – виготовлення живописних творів зі складових емалевих мас на металевій основі.

13 Опакова емаль – непрозора емалева маса.

14 Неаполитанский С. М., Матвеев С. А. Сакральная геометрия. – Санкт-Петербург: Издательство Института метафизики, 2006. – С. 86.

15 Егзаров А. Иллюстрированная энциклопедия знаков и символов. – Москва: Астрель, 2003. – С. 42.

16 “Золотий Гамаюн” – науково-дослідний проект викладача та аспіранта кафедри образотворчого мистецтва Інституту мистецтв Київського університету ім. Б. Грінченка О. Барбалат, предметом дослідження якого є вплив візантійсько-києворуського золотарства на сучасне ювелірне мистецтво України.

17 В Одессе нашли настоящие жемчужины. 09 августа 2019 / [Электронный ресурс]: Информационный портал “Ювелирное Обозрение”. – Режим доступа: j-g.ru/news/sobytiya.html?list_page=8 (дата обращения: 25.12.2019). – Название с экрана.

– Санкт-Петербург: НФ-Принт, 2013. – 12 с.; іл.

9. Хахулі триптих / [Электронный ресурс]: Wikipedia. – Режим доступа: https://en.wikipedia.org/wiki/Khakhuli_triptych (дата обращения: 25.12.2019). – Название с экрана.

10. Херрин Дж. Византия. Удивительная жизнь средневековой империи / пер. с англ. Л. А. Игоревского. – Москва: Центрполиграф, 2018. – 415 с.

REFERENCES

1. Arkhiv Barbalat O. V. Intervyu naukovy-doslidnoho proektu “Zoloty Hamaun” z Khutsydze R. D. Zapsano 10.08.2019 r. u m. Odesi, vul. Prymorska, 6, Vystavkovyi tsentr odeskoho morvokzalu, stend kompanii “Rodonit” u mezhakh vystavky “Yuvelirnyi Salon”.

2. Barbalat O. V. Mystetstvo, narodzhene vohnem: starovynna tekhnika hariachoi emali na terenakh suchasnoi Ukrainy. Kulturni ta mystetski studii 21 stolittia: naukovy-praktychne partnerstvo. Materialy mizhnarodnoho sympoziumu (6 chervnia. 2019 r.) / Ministerstvo kultury Ukrainy; Natsionalna akademiya kerivnykh kadrov kultury i mystetstv. – Kyiv: NAKKKiM, 2019. – S. 120–123.

3. V Odesse nashli nastoyaschie zhemchuzhyny. 09 avgusta 2019 / [Elektronnyi resurs]: Informatsionnyi portal “Yuvelirnoe Obozrenie”. – Rezhim dostupa: http://j-r.ru/news/sobytiya.html?list_page=8 (data obrascheniya: 25.12.2019). – Nazvanie s ekrana.

4. Ehazarov A. Illiustrirovannaya entsyklopediya znakov i simvolov. – Moskva: Astrel, 2003. – 723 s.: il.

5. Emelianov A. Yu. Istoriya khudozhestvennogo emalirovaniya – goryachaya emal / [Elektronnyi resurs]: Ukrasheniya Vostoka. Traibl ukrasheniya i furnitura dlya bizhuterii. Goryachaya emal. – Rezhim dostupa: <http://afgan-bazar.ru/node/606> (data obrascheniya: 3.01.2020). – Nazvanie s ekrana.

6. Neapolitanskiy S. M., Matveev S. A. Sakralnaya geometriya. – Sankt-Peterburg: Izdatelstvo instituta metafiziki, 2006. – 632 s.: il.

7. Pasichnyk L. V. Yuvelirne mystetstvo Ukrainy 20–21 stolit / NAN Ukrainy, IMFE im. M. T. Rylskoho. – Kyiv: Naukova dumka, 2017. – 302 s.

8. Skurlov V. V., Sapfirova N. N. Kapituly ordenov Memorialnogo fonda K. Faberzhe. Proekt “Ukraina ta Faberzhe”. – Sankt-Peterburg: NF-Prynt, 2013. – 12 s.: il.

9. Khakhuli triptikh / [Elektronnyi resurs]: Wikipedia. – Rezhim dostupa: https://en.wikipedia.org/wiki/Khakhuli_triptych (data obrascheniya: 25.12.2018). – Nazvanie s ekrana.

10. Kherrin Dz. Vizantiya. Udivitel'naya zhizn srednevekovoy imperii / Per. s angl. L. A. Igorevskogo. – Moskva: Tsentrpoligraf, 2018. – 415 s.

Перелік ілюстрацій:

Рис. 1. Триптих Хахулі.

Рис. 2. Хуцидзе Р. Підвіска “Янгол-охоронець”. 2017 р. Золото 585°, перетинчаста й виїмчаста гаряча емаль, фініфть.

Рис. 3. Хуцидзе Р. Хрестик. 2019 р. Срібло 925°, перегородчаста гаряча емаль. Колекція науково-дослідного проекту “Золотий Гамаюн”.

Рис. 4. Хуцидзе Р. Перстень “Янтра восьмипелюсткової зірки” 2015 р. Срібло 585°, вітражна гаряча емаль.

Рис. 5. Хуцидзе Р. Сережки “In balance”. 2015 р. Срібло 925°, діаманти, вітражна гаряча емаль.

Рис. 6. Хуцидзе Р. Хрестик. Майстер-модель, виконана з імітацією виїмок-перетинок під гарячу емаль за технологією 3D-моделювання. 2014 р. Золото 750°, литво, гаряча емаль.

Рис. 7. Хуцидзе Р. “Сузір’я квітки”. 2018 р. Срібло 925°, литво, бірюза, цирконій, виїмчаста та вітражна гаряча емаль.

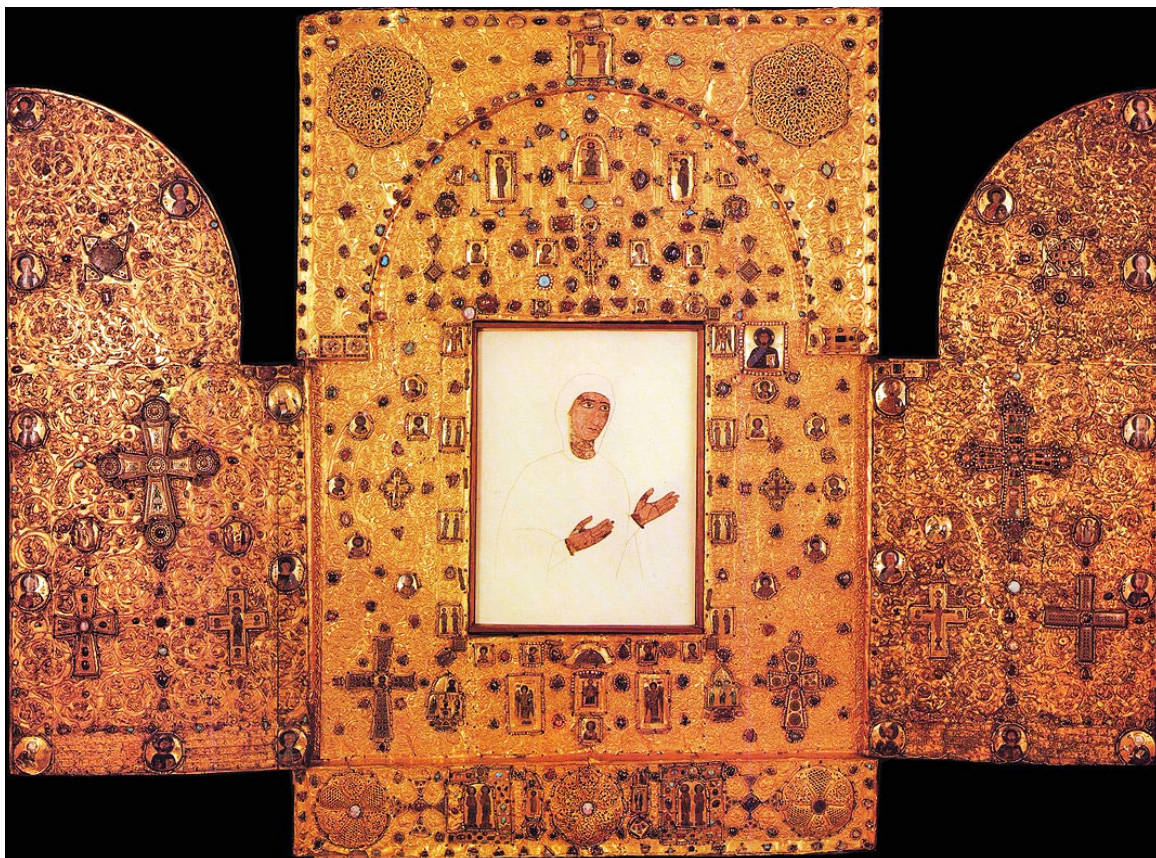

Рис. 1, 2

Рис. 3, 4

Рис. 5, 7

Рис. 6